

BENDROSIOS PASIENIO REGIONO SOCIALINĖS IR EKONOMINĖS RAIDOS TENDENCIJOS IR VERSLO AUGIMO VEIKSNIAI

Akvilė Kilijonienė¹, Jurgita Bruneckienė²

¹Klaipėdos universitetas, Lietuva, akvile.kilijoniene@gmail.com

²Kauno technologijos universitetas, Lietuva, jurgita.bruneckiene@ktu.lt

crossref <http://dx.doi.org/10.5755/j01.em.17.4.3001>

Abstract

The article deals with Lithuanian-Latvian cross-border region economic development trends and economic growth disparities. The problem and relevance of the analysis of Klaipėda County and Kurzeme region's economic development are based on the comparison of regional development theories and competitiveness models, which provide the scientific novelty of the topic and scientific interpretations of the review. The analysis of the development of cross-border socio-economic indicators confirmed the socio-cultural integrity, commonality of problems and similar further development strategic directions of Lithuanian-Latvian border region. The paper defines the main border region's business growth factors, which include human resources, knowledge resources, capital, infrastructure as well as internal and external demand conditions. The study emphasizes that principal guarantees of regional competitiveness are business development, work place stability, manufacturing and service sector development, and the social well-being of the population.

Keywords: regional economy, regional competitiveness, regional development, business growth.

JEL Classification: E01, E20, E60, F43.

Įvadas

Gerosios patirties perkėlimas savaime neužtikrina pasienio regionų bendradarbiavimo sėkmės, kadangi reikia atsižvelgti į šių regionų specifiką, suformuoti modelius tinkamai identifikuojančius plėtros bei bendradarbiavimo veiksnius ir apibrėžti sąlygas, kurias tenkinant būtų galima tikėtis laukiamo bendradarbiavimo rezultato. Tačiau daugelis mokslininkų ir tyrėjų, dirbančių šioje srityje sutaria, jog pagrindinis regionų konkurencingumo garantas yra verslo plėtra, užtikrinanti darbo vietų stabilumą, gamybos ir paslaugų sektorių vystymąsi, socialinę gyventojų gerovę. Siekiant nustatyti efektyviausias verslo augimo skatinimo priemonės, atliekama statistinė Lietuvos (Klaipėdos apskrities) ir Latvijos (Kurzeme) pasienio regionų verslo augimo sąlygų ir veiksnių analizė, kuri leis sudaryti verslo augimo modelius, apjungiančius tiek atskirų regionų išteklius, poreikį verslo augimą skatinančioms priemonėms, tiek verslo skatinimo priemonių alternatyvų parinkimą. Ši statistinė analizė parengta įgyvendinant Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimo per sieną programos 2007-2013 m. finansuojamą projektą „Regionų verslo plėtros skatinimo metodologinių pagrindų kūrimas (LT-LV)“ (LV-LT/1.1/LLIII-152/2010), kurį vykdo Kauno technologijos universitetas kartu su Klaipėdos ir Liepojos universitetais.

Straipsnio tikslas – atlikti statistinę Klaipėdos ir Kurzemės regionų verslo sąlygų analizę, siekiant nustatyti pasienio regiono verslo augimo veiksnius, išskirtus Lietuvos ir Latvijos pasienio regionų verslo augimą skatinančių veiksnių nustatymo metodikoje.

Metodai. Atliekant statistinę analizę remtasi mokslinės literatūros ir dokumentų sisteminė ir palyginamąja analize, aprašomosios statistikos, laiko eilučių, koreliacine ir regresine analize, prognozavimu, modeliavimu bei išvadų generavimo metodais. Analizuojant Klaipėdos regiono verslo augimo problemas vertinami Lietuvos Respublikos Statistikos departamento oficialūs statistiniai duomenys, Lietuvos darbo biržos ataskaitos, dokumentais bei kiti teisės aktai.

Problema. Regionų augimo ir konkurencingumo koncepcija nuo seno buvo mokslininkų, politikų ir verslininkų dėmesio centre. Dažniausiai konkurencingumas buvo siejama su įmone, t.y. mikro lygiu. Konkurencingumą makro lygiu plačiai nagrinėjo M. Porter, kuris 1990 m. konkurencinių pranašumų modelį pritaikė šalims ir regionams. Dėl globalizacijos proceso, šalių ir regionų konkurencingumo koncepcija tapo politikos instrumentu. Europos Sąjungoje konkurencingumo sąvoka glaudžiai siejama su Lisabonos strategija, kurioje išskelti ambicingi tikslai iki 2010 metų tapti dinamiškiausia ir konkurencingiausia žinių ekonomika pasaulyje. Nors praėjus aštuoneriems metams mažai kas padaryta ir Lisabonos strategijos nuostatos pamažu dingsta iš Europos politikų debatų, tačiau šalių ir regionų konkurencingumas toliau išlieka aktualia problema.

Nacionalinio ir regioninio konkurencingumo bei regionų verslo augimo problematika aktuali ir Baltijos šalyse. Nors Lietuvos regioninės politikos teisinė bazė sukurta, tačiau yra tik konceptualioje

stadijoje. Pasak R. Dumčiaus ir kt. (2003), nacionalinė regioninė politika stokoja kompleksiško, nuoseklaus, integravimosi į kitas viešosios politikos sritis, neišgryninti jos įgyvendinimo būdai, trūksta bendradarbiavimo tarp vietos ir valdžios institucijų. Tai mažina vykdomos politikos efektyvumą, didina ekonominius ir socialinius skirtumus tarp Lietuvos regionų. Regioninės politikos problematika tapo ypač aktuali įgyvendinant Europos Sąjungos ir kitų programų finansuojamus projektus Lietuvos regionų išsivystymo netolygumams mažinti ir konkurencingumui didinti. Tyrimai parodė, kad didžiausias dėmesys mokslininkų tarpe skiriamas šalių, arba sąlyginai stambių regionų (pvz. ES NUTS 2 lygio statistiniai regionai), o ne visų tipų regionų plėtros ir konkurencingumo analizei. Nors kiekvienais metais vis daugiau mokslininkų atlieka teorinius ir empirinius tyrimus šia tema, tačiau pasienio regionų verslo augimo problematika labai mažai išanalizuota tema.

Išanalizavus mokslinę literatūrą ir Latvijos (Latvia sustainable development strategy 2030. Vesperis, 2010, Latvijos Valstybinė regioninė plėtros agentūra (State Regional Development Agency), 2009, Vanags, Vilka, 2006) bei Lietuvos (Jatuliavičienė, Kučinskienė, 2010, Meilienė, Snieska, 2010, Snieska, Bruneckienė, 2009, Rukšėnaitė, 2008, Simanavičienė ir kt., 2007, Dubina, Smilga, 2005, Ramanuskas, 2004) autorių atliktus tyrimus, galima teigti, kad regionų plėtrai įvertinti naudojami iš esmės panašūs rodikliai, tik skiriasi jų detalizacija. Analogiški rodikliai naudojami tiek Lietuvos, tiek Latvijos tiek ir kitų šalių autorių. Baltijos šalims būdinga tai, kad jos yra itin panašios geografiniu, demografiniu, politiniu, socialiniu ir psichografiniu požiūriais, todėl Lietuvos ir Latvijos regionų plėtros vertinimą tikslinga atlikti išskiriant vienodus rodiklius.

Regionų ekonomikos augimo skirtumai regionų konkurencingumo ir plėtros teorijose

Regionų plėtros teorija konkurencingumą įvardijo kaip konkurencinių gamybos veiksnių panaudojimą, kuris didina ekonomikos augimą ir kelia šalies gerovę. Regionų plėtros teorijose dėmesys skiriamas ne tik materialinės gerovės siekimui, bet ir individo gyvenimo kokybės gerinimui. Dauguma regionų plėtros teorijų susijusios arba su gamybos ir pajamų didėjimo aiškinimu, arba tyrinėja atliktus veiksmus ir pasiekimus, siekiant šio rezultato. Svarbiausia regioninės plėtros teorijų užduotis yra pagrįsti ekonominio augimo sąlygas. Dauguma regionų, netgi pasižymintys pakankamu ekonominiu augimu, rengia naujus strateginius planus, siekdami aukštesnio regioninio konkurencingumo bei naujų investicijų pritraukimo.

Regionų plėtros teorijos taip pat pateikia ir regioninių skirtumų raidos bei priemonių ir veiksnių, kurie pakeitė regionų ekonomikos trajektorijas, aiškinimus. Sukurtos teorijos ir modeliai yra išskirtiniai dėl regioninių bendrojo vidaus produkto ir bendrųjų nacionalinių pajamų skirtumų mažėjimo (konvergencijos) arba didėjimo (divergencijos) raidos interpretacijų (Kilijonienė & Simanavičienė, 2008). O šalies konkurencingumas yra itin plati sąvoka, apimanti daugybę skirtingų rodiklių – nuo bendros ekonomikos augimo tempų, infrastruktūros kokybės ir pakankamumo iki teismų sistemos efektyvumo bei procedūrų, reikalingų verslui pradėti, skaičiaus. 1 lentelėje pateikiamos susistemintos svarbiausių regionų plėtros ir konkurencingumo teorijų grindžiamos principinės regioninių skirtumų kitimo tendencijos bei pateikiamos sąsajos su regionų konkurencingumo koncepcijos interpretavimu mokslinėje literatūroje.

1 lentelė. Regionų konkurencingumas regionų plėtros teorijose

Regionų plėtros teorijos pavadinimas ir svarbiausi atstovai	Regioninių skirtumų kitimo interpretavimas ir regioninės politikos realizavimo kryptys	Regionų konkurencingumo koncepcijos teorinės interpretacijos
Eksportu grįsta teorija Ch. Tiebout; D. North	Teorijoje akcentuojama vystymosi strategija koncentruojasi ties eksporto didėjimu , kuris paskui save „tempia“ ekonomiką (Štreimikienė, 2001). Didinant eksportuojamų produktų įvairovę ir gamybos veiksnių mobilumą, ilgainiui gamyba pasiskirsto tarp regionų ir pajamos 1-am asmeniui suvienodėja.	Gyvenimo lygio augimas ir šalių konkurencingumas susijęs su eksportu. Šalių konkurencingumas apibrėžiamas kaip gebėjimas konkuruoti eksporto rinkose, palaikyti ekonominį augimą ir užimtumą.
Neoklasikinė išorinio augimo teorija R. F. Harrod; E. D. Domar	Teorijose regionų augimas modeliuojamas panaudojant pasiūlos modelius. Subalansuoto augimo norma yra bendrųjų pajamų augimo ir investicijų augimo santykio funkcija. Laisva nereguliuojama rinkos ekonomika natūraliai	Konkurencingumas įvardijamas kaip konkurencinių gamybos veiksnių panaudojimą, kuris didina ekonomikos augimą ir kelia šalies gerovę. Technologinis progresas tampa atskiru veiksniu, paaiškinančiu ilgalaikį augimą.

Regionų plėtros teorijos pavadinimas ir svarbiausi atstovai	Regioninių skirtumų kitimo interpretavimas ir regioninės politikos realizavimo kryptys	Regionų konkurencingumo koncepcijos teorinės interpretacijos
R. M. Solow	išsprendžia regionų plėtros netolydumą.	
Augimo poliaus teorija ir Centro ir periferijos modelis F. Perroux J. Friedmann	Teorija remiasi pagrindinių pramonės šakų gebėjimu pritraukti pas save susijusias (aptarnaujančias) firmas , kurių santalka dėl aglomeracijos ir lokalizavimo efektų yra pajėgi ekonominiu požiūriu sparčiai plėstis.	Urbanizacijos efektas daro dvejopą poveikį miesto patrauklumui ir konkurencingumui. Aglomeracijos, urbanizacijos ir lokalizacijos masto ekonomijos teikiama nauda pritraukia vis naujų įmonių ir darbo jėgos , kuri didina miesto patrauklumą ir konkurencingumą.
Stadijų / sektorių teorijos E. M. Hoover, J. L. Fisher, W. Rostow, J. Shumpeter, W. R. Thompson	Teorijose pagrįsta tuo, kad plėtra įmanoma tik tada, kai techninės naujovės pristato naujas gamybos technologijas, naujus gaminius arba naujus gamybos organizavimo būdus (Martinussen, 1999). Didesnėse teritorijose pramonė vystosi labiau negu mažesnėse, o tai didina vietinių inovacijų galimybę.	Aštrėjant konkurencijai ir mažėjant įmonių pelnui, įmonės savo veikloje priverstos diegti technines ir finansines naujoves , kurios lemia ekonominių jų ir visos šalies augimą. Įmonių antrepreneriškumas ir inovacijos lemia technologinius, našumo ir pelningumo skirtumus tarp pramonės šakų ir regionų laiko atžvilgiu.

Pasienio regionuose regioninė politika siekia sušvelninti sienos barjerų padarinius ir sieną padaryti kontaktine zona. Šios politikos pasienio regionuose bruožai – ekonominis augimas ir finansinė pagalba. Kliūčių, trukdančių prekių, paslaugų, kapitalo ir žmonių judėjimui, pašalinimo tikslas – skatinti ekonominį augimą. Tai ypač susiję su fizinių barjerų, tokių kaip eismo kamščiai pasieniuose, pašalinimu, taip pat nustatytų taisyklių, ribojančių judėjimą, keitimu (pvz., profesinės kvalifikacijos pripažinimas abiejose šalyse). Konkreti pagalba kompensacijos forma suteikiama įmonėms, darbuotojams ir savivaldybėms. Šios priemonės yra skirtos tiesiogiai spręsti ekonominio bendradarbiavimo kliūtis. Kadangi ekonominių santykių su kaimynine šalimi intensyvumas dažniausiai priklauso nuo socialinių ir kultūrinių sąlygų, įtaka tokiems neapčiuopiamiems veiksniams yra vienas iš į sieną orientuotos politikos elementų. Apibendrinant regionų plėtros teorijas ir konkurencingumo sąsajas galima numatyti plėtros veiksnus (Dunford, 2007), kurių deriniai analizuojami įvairiose regionų plėtros teorijose: 1) veiksnys apima natūralių ir sukurtų išteklių suteikimą (gamtinių išteklių, infrastruktūros, populiacijos, žinių, plėtros poveikio gaminamai produkcijai, ir pan.), kuris apibrėžia veiklas, kuriose specializuojasi vietos gyventojai, ir vaidmenį platesniame darbo jėgos pasidalijime; 2) antrasis veiksnys siejamas su mastu ir efektyvumu, kai ištekliai ir žmonių ištekliai tampa mobilūs ir priklauso nuo technologijų ir žinių, institucinių ir socialinių ryšių, kompetencijos ir poelgių bei nacionalinės ir tarptautinės aplinkos palankumo plėtrai; 3) trečiasis veiksnys parodo vietos gyventojų galimybes valdyti ir kontroliuoti kitų išteklius, kurie priklauso nuo netolygių mainų ir turto perdavimo mastų; 4) Ketvirtasis – įtraukia pripažinimo faktą, kad ištekliai gali būti sukuriami, tausojami ir atkuriami per plėtrą. Išteklių suteikimas yra plėtros padarinys, plėtros procesas yra augantis: plėtra gali skatinti tolesnį vystymąsi per pažangų progreso sutvirtinimą arba plėtra gali panaikinti kliūtis, kurios stabdė ir ribojo tolesnį progresą.

Taigi valstybė suvokdama regionų ekonominės plėtros būtinumą ir svarbą ilgalaikėje perspektyvoje turėtų stengtis nustatyti prioritetus, skirtus sparčiam regionų (šalies) ekonomikos augimui ir konkurencingumui pasaulinėje rinkoje užtikrinti. Kadangi šio tyrimo tikslas yra nustatyti ryšį tarp Lietuvos ir Latvijos regionų ekonomikos augimo veiksnių, todėl šiame straipsnyje taikytos dvi parengtos ir aprobuotos mokslinėje literatūroje tyrimo metodikos. Regionų išsivystymo rodikliai parinkti įvertinant Kilijonienės ir Simanavičienės (2008; 2009) parengtą regionų socialinės ir ekonominės plėtros vertinimo metodiką, bei Bruneckienės ir Snieskos suformuotą “Rindex” modelį (Snieska & Bruneckiene, 2009). Rezultatai gauti palyginus Klaipėdos (Lietuva) ir Kurzemes (Latvija) regionų socialinės ir ekonominės plėtros rodiklių raidą 2005-2011 m.

Bendros Lietuvos ir Latvijos regionų socialinės ir ekonominės situacijos raidos tendencijos ir augimo veiksniai

Klaipėdos apskritis ir Kurzemės regionas (toliau - Pasienio regionas) – tai teritorinis vienetas, apimantis vakarinę Lietuvos ir Latvijos valstybių teritorijos dalį bei pietrytinę Baltijos jūros dalį. Pasienio regionas, kurio krantus skalauja Baltijos jūra, pasižymi ir kitomis unikaliomis gamtinėmis vertybėmis (pvz.

Unesco saugomas Neringos kopas, Kuršių marios ir pan.), istorine praeitimi, kultūra, tradicijomis (pasienio regiono Lietuvos Respublikos dalyje įsikūrę Baltų genties kuršių palikuonys). Atlikta Pasienio regiono socialinių-ekonominių rodiklių analizė parodė ir socialinį-kultūrinį regionų vientisumą, problemų bendrumą bei tolesnio strateginio regiono vystymo krypčių panašumą.

Apibendrinant atliktą analizę svarbu paminėti, kad Pasienio regionas pasižymi patogia Europos turizmo tranzitui Rytų-Vakarų ir Šiaurės-Pietų kryptimis geografinė padėtimi – būdama milžiniškų rinkų kryžkelėje: nesunkiai pasiekiamos ir Rytų, ir Vakarų rinkos bei Šiaurės valstybės. Kaimynės – Baltijos jūros regiono valstybės, Rusija – svarbiausios verslo partnerės, su kuriomis Lietuva palaiko glaudžius verslo ryšius. Pasienio regionas - transporto centras, kuriame susijungia jūros, sausumos ir geležinkelio keliai.

Didžiausia problema, kurią privalo spręsti tiek Klaipėdos apskrities, tiek ir Kurzemes regiono savivaldybės – neigiamas gyventojų skaičiaus pokytis, kuris nors ir yra mažesnis nei vidutinis šalyje, tačiau pasižymi neigiama tendencija. Pagrindinis Pasienio regiono savivaldybių tikslas sprendžiant šią problemą turėtų būti sutelktas į pagrindinių gyventojų mažėjimo priežasčių šalinimą, t. y. į gimstamumo skatinimą ir migracijos srautų valdymą, kurią stipriai paveikė suprastėjusi ekonominė ir finansinė šalių padėtis, sparčiai didėjantis nedarbas ir mažėjantis laisvų darbo vietų skaičius. Emigracijos tempų stabdymas ir mažinimas turėtų būti viena iš prioritetinių visų Pasienio regiono savivaldybių problemų, kadangi emigracijos priežastys dažniausiai yra ekonominės, ją sustabdyti galima būtų tik ekonominės regiono būklės pagerinimu.

Pasienio regione darbingo amžiaus gyventojų dalis padidėjo, šių tendencijų priežastis yra gana paprasta – nuo 1993 m. smarkiai sumažęs gimstamumas tiek Lietuvoje, tiek ir Latvijoje. Taigi natūralu, jog mažėjant gimstamumui, mažėja ir išlaikomo amžiaus gyventojų dalis, kuri sąlygoja ir būsimosios darbo jėgos atsinaujinimo tempus. Pasikeitus demografinės politikos sąlygoms, kurias nuolat vykdo šalių vyriausybės, išlaikomo amžiaus gyventojų dalis ne tik kad nebemažės, bet ir pradės didėti, todėl svarbu šiems pokyčiams tinkamai pasirengti. Nors Pasienio regiono darbo jėga gana išsilavinusi, analizuojamu laikotarpiu išliko asmenų su žemesnio lygio išsilavinimu dalies sumažėjimo ir aukštąjį išsilavinimą, turinčių asmenų didėjimo tendencija. Ši aplinkybė labai svarbi kalbant apie darbo rinkos poreikius, kuriuos būtina suderinti tiek su verslo organizacijomis, tiek ir su valdžios institucijomis, siekiančioms subalansuoti darbo rinkos pasiūlą ir paklausą.

Pasienio regionas pasižymi mažėjančiomis verslo materialinėmis investicijomis, tenkančiomis vienam gyventojui, tačiau tiesioginės užsienio investicijos, tenkančios 1-am gyventojui, išaugo tik Klaipėdos apskrityje daugiau nei vidutiniškai šalyje, tačiau Kurzemes regione pastebimas žymus investicijų mažėjimas. Ši paradoksali situacija gali būti paaiškinta tik tuo, kad nors 2007–2010 m. Pasienio regione investicijų (tame tarpe ir tiesioginių užsienio), tenkančių vienam gyventojui, suma sumažėjo, dėl pasaulinės ekonominės krizės, nuosmukis nebuvo labai žymus. Be to materialinių investicijų paskirstymas Pasienio regione nebuvo proporcingai susijęs su investicijomis, tenkančiomis vienam gyventojui atitinkamoje savivaldybėje. Vis dėl to, kadangi šiuo laikotarpiu mažėjo ir gyventojų skaičius, tikrasis nuosmukis neabejotinai yra didesnis. Siekiant padidinti Pasienio regiono tarptautinį investicinį patrauklumą, savivaldybės turėtų siekti glaudžiau dirbti ir bendradarbiauti su verslininkais, rengiant ir įgyvendinant naujus investicinius projektus, verslo planus, kurie su savivaldybių pagalba būtų pristatomi užsienio investitoriams įvairiose parodose, konferencijose, verslo misijose ir pan.

Įvairių transporto rūšių pasirinkimo galimybė – išvystyta automobilių, geležinkelio, jūrų, oro, vidaus vandens transporto infrastruktūra, jungianti Pasienio regioną su pagrindinėmis šalies ir tarptautinėmis magistralėmis. Tai išskirtinai teigiamas Pasienio regiono Lietuvos dalies bruožas, nes: 1) asfaltuotų kelių tankis Pasienio regiono padidėjo, ši tendencija turėtų išsilaikyti ir artimiausioje ateityje, kadangi ši tendencija siejama su Europos Sąjungos parama žvyrkelių mažinimui – kelių infrastruktūros gerinimui; 2) tiek Klaipėdos apskrityje, tiek ir Kurzemes regione veikia oro uostai, tokiu būdu Pasienio regionas atlieka svarbų vaidmenį keleivių ir krovinių pervežime oro transportu; ir 3) Pasienio regione veikia tarptautinės reikšmės jūrų uostai, kurie daro indukuotą poveikį šalių ekonomikai, t. y. galima teigti, jog Pasienio regionų uostų pajėgumams augant didėja ir viso šalyje sukuriama BVP apimtys. Ši tendencija svarbi, toliau modeliuojant verslo augimo tendencijas Pasienio regione.

Namų ūkių, besinaudojančių kompiuteriu ir internetu, dalis Pasienio regione auga kasmet, tai atitinka ir šalių strateginės plėtros kryptis ir glaudžiai siejasi su Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama bei nacionaline politika. Ši tendencija glaudžiai siejasi su regiono gyventojų išsilavinimo ir kvalifikacijos gerėjančiais rodikliais.

Pasienio regione tiriamuoju laikotarpiu lovų ligoninėse skaičius, tenkantis 10 000-ių gyventojų buvo didesnis nei vidutiniškai šalyse, be to nagrinėtu laikotarpiu šis skaičius stabiliai augo. Ši tendencija

pagrindžia išplėtoto daugiaprofilinių ligoninių tinklo Pasienio regione būvimą bei pakankamai gerai išvystytą antrinio lygio sveikatos priežiūros infrastruktūrą. Šio santykinio rodiklio augimą daugiausia nulėmė gyventojų skaičiaus Pasienio regione mažėjimas.

Pasienio regiono socialinės rizikos šeimų skaičius, tenkantis 1000-iui gyventojų mažėjo kiekvienais metais, tačiau šio rodiklio interpretacija negali būti paviršutiniška. Nors rodiklis ir rodo, kad santykinis socialinės rizikos šeimų skaičius mažėja, tačiau vis dar išlieka savivaldybių, kuriose socialinės rizikos šeimų skaičius augo, o bendras rodiklis skaičiuojant šeimų skaičių tenkanti 1000-iui gyventojų gali būti nulemtas mažėjančio gyventojų skaičiaus Pasienio regione. Siekiant valdyti socialinės rizikos šeimų skaičių ir jo kitimą būtina tobulinti teisinę bazę, tokiu būdu gerinant socialinės rizikos šeimų padėtį, bei skatinant įvairių socialinių veiklų, kurios ir būtų mažiau orientuotos į socialines išmokas.

Pasienio regione socialines pašalpas gaunančių asmenų skaičius išaugo kelis kartus. Tai neigiama tendencija, kuri tiriamuoju laikotarpiu atskleidė vieną pagrindinių socialinio sektoriaus problemų (dėl ekonominės krizės ir veiklos sezoniškumo išaugęs nedarbas, sumažino žmonių santaupas, padaugėjo kompensacijų už šildymą gavėjų, daugiau nepasiturinčių žmonių kreipiasi į savivaldybes ir kt.). Šias problemas būtina spręsti nacionaliniu mastu – t. y. paskatinti naujų darbo vietų kūrimą suteikiant mokesťines lengvatas darbdaviams, priimantiems į darbą asmenis iš darbo biržos, taip pat būtų galima didinti minimalų atlyginimą. Tačiau ir teigiamų pokyčių gali turėti regioninės (vietinės) valdžios iniciatyvos skatinant verslo plėtrą regione, gerinant verslo sąlygas, darbo rinkos deformacijų šalinimo klausimais.

Nusikalstamumas Pasienio regione nemažėja. Šios tendencijos priežastis - socialinė ekonominė gyventojų nelygybė, kuri sudaro prielaidas socialinei įtampai atsirasti ir lemia augantį nusikalstamumą. Šio rodiklio pokyčiai gali neigiamai veikti viso regiono ūkio augimą.

Pasienio regiono vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkiui yra mažesnės palyginus su šalies vidurkiu. Vartojimo išlaidos yra tiesiogiai siejamos su vyraujančiomis kainomis, todėl vartojimo išlaidų mažinimas gali būti siekiamas įvedant kainų lubas pagrindinėms maisto prekėms, taip pat valstybiniu mastu kontroliuojant monopolijas (dujų, elektros kitų komunalinių paslaugų) ir kuro kainas. Dar didesnę vartojimo išlaidų augimą gali lemti įvesti nauji mokesčiai ar akcizai. Pavyzdžiui, Latvijoje yra elektros akcizas, dėl kurio kyla elektros kaina, o taip pat ir vartojimo išlaidos. Vartojimo išlaidų mažinimas gali būti taip pat siekiamas per gyventojų švietimą būti ekonomiškais ir taupiais, stabdant neekonomišką vartojimą.

Vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkiui per mėnesį visą laikotarpį augo Pasienio regione. Didžiausią įtaką disponuojamųjų pajamų augimui miestuose turėjo samdomojo darbo pajamų didėjimas, kaime – samdomojo darbo pajamų bei socialinių išmokų didėjimas. Kad ši tendencija nepasikeistų būtina skatinti šalies ekonomikos augimą įvairių projektų finansavimu, skirti lėšų infrastruktūros plėtrai. Tokiu būdu augs ekonomikos lygis bei didės darbo užmokesťis. Taip pat aktyvus profsąjungų dalyvavimas politinėje aplinkoje gali turėti įtakos dėl darbo užmokesčio didinimo. Norint, kad padidėtų disponuojamos pajamos, reikia didinti atlyginimą arba mažinti mokesčius, atskaitomus nuo atlyginimo. Atlyginimo augimas taip pat siejamas su ekonomikos augimu, todėl gerinant šalies ekonomikos būklę, gerės ir atlyginimų statistika, o tuo pačiu augs ir disponuojamųjų pajamų dydis. Vienas optimaliausių sprendimų – finansiškai sunkioju laikotarpiu didinti arba bent palaikyti esamas pajamas yra valstybės finansavimas infrastruktūros projektams.

Vietinės kilmės prekių eksportas Pasienio regione sudaro didesnę dalį regiono BVP nei vidutiniškai šalyje. Vietinės kilmės prekių eksportas sudaro gana didelę dalį regione sukuriama BVP. Kad ši tendencija nesikeistų būtina dideles pastangas dėti į nuolatinę potencialių investuotojų paiešką, kurie didintų kapitalą, o tuo pačiu ir gamybos apimtis. Galima rengti seminarus, konferencijas potencialiems investuotojams, pabrėžti Pasienio regiono privalumus. Taip pat labai svarbu yra naujų užsienio partnerių paieška, todėl reikia remti ir skatinti įmonių ir organizacijų dalyvavimą įvairiuose parodose, mugėse ir panašiuose viešinio renginiuose.

Didesni nei vidutiniškai šalyje apgyvendintų svečių apgyvendinimo įstaigose, tenkančių 1000 gyventojų bei apsilankiusiųjų turizmo informacijos centruose skaičiai. Akivaizdu, kad iki 2012 m. taikius lengvatinį 9 proc. PVM tarifą, Lietuvos viešbučiai atgavo konkurencingumą regione, o tai naudinga ne tik apgyvendinimo paslaugų, bet visam turizmo sektoriui ir valstybės biudžetui. Norint išlaikyti ir padidinti (šiuo metu regiono viešbučių užimtumo lygis mažesnis nei vidutiniškai) apgyvendinimo įstaigų užimtumo rodiklius būtina skatinti smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą paslaugų sektoriuje, t. y. siekti palankios turizmo plėtrai verslo struktūros; be to aktyvinti verslo paramos priemones, gerinti regiono verslo aplinką.

Dirbančio pramonėje sukuriama pridėtinė vertė Pasienio regione sumažėjo, tačiau buvo didesnė nei vidutiniškai šalyje. Nepakankamas pramonės inovatyvumo lygis. Pasienio regiono 1000-iui gyventojų teko daugiau dirbančių asmenų, nei vidutiniškai šalyje. Aktyvumo lygis svarbus ekonominis regiono

konkurencingumo rodiklis. Kuo bus daugiau kuriama darbo vietų, tuo didesnis bus aktyvumo lygis ir tuo geriau bus regiono ekonomikai. Kad pagerinti šį rodiklį reikia įdėti nemažai pastangų į verslo aplinkos gerinimo. Yra kuriama ir įgyvendinama labai daug programų, padedančių jauniems verslininkams, naujai sukurtiems ar kuriamiems verslams ir pan.: čia yra puiki komunikacijų ir techninė infrastruktūra, aukšta interneto bei mobiliųjų paslaugų sklaida, šalies geografinė padėtis yra patogi, be to, Pasienio regionas yra Europos Sąjungos dalis, o tai užtikrina stabilią teisinį reglamentavimą. Nereikia pamiršti ir to, kad dauguma gyventojų yra išsilavinę, techniškai pažangūs, linkę rizikuoti, motyvuoti dirbti. Taigi, nesunku surasti ne tik gerų darbuotojų, bet ir inovatyvių paslaugų klientų.

Pastaraisiais metais Pasienio regione sukuriamas bendrasis vidaus produktas bei įmonių metinės apyvartos kasmetinis pokytis buvo teigiamas bei didesnis už bendrą šalies įmonių metinės apyvartos kasmetinį pokytį. Įmonės apyvartos rodiklių didėjimas nacionalinėje rinkoje sunkiai įmanomas dėl ribotos paklausos vietinėje rinkoje, todėl apyvartos didinimas apsiribojant vien tik vietine rinka nėra tikslingas ekonominiu požiūriu. Dėl šios priežasties įmonė turėtų plėsti eksportą į kitas užsienio šalis. Reikia labai gerai susipažinti su užsienio rinkos specifika. Rinkos tyrimai leis geriau pažinti numatytas rinkas, bus surinkta informacija, būtina rinkodaros sprendimų priėmimui. Reikia sukurti produkto žinomumą; suformuoti prekės ženklą bei produkto įvaizdį; pozicionuoti pagal konkurentus; sukurti pirminę produkto paklausą; paveikti vartotojų mąstymą apie pagrindinę produkto vertę. Ypač didelio efekto laukiama dėl tarptautinės prekybos/eksporto proceso optimizavimo.

Išvados

1. Apibendrinant galima teigti, kad verslo augimą sąlygoja:
  - 1.1. Žmogiškieji ištekliai (protų nutekėjimas, kuris apibrėžiamas kaip išsilavinusių ar profesionalių žmonių išvykimas iš regiono į kitą, paprastai dėl geresnių darbo ir gyvenimo sąlygų), kurių neigiamas pokytis Pasienio regione mažina konkurencingumą.
  - 1.2. Žinių išteklių panaudojimo potencialas, kuris Pasienio regione turi visas galimybes būti panaudotam atliekant mokslo ir technologijų darbus, kuriant naujoves ir jas diegiant pramonės ir verslo įmonėse.
  - 1.3. Kapitalas, formuojamas vidinių ir užsienio tiesioginių investicijų teigiamai veikia Pasienio regiono konkurencingumą investicijos laikomos kaip įrankis vietos ekonomikos plėtrai skatinti ir konkurencingumui didinti.
  - 1.4. Pakankamai išvystyta ekonominė (transportą, informacines technologijas ir telekomunikacijas) ir socialinė (švietimas, sveikatos ir socialinė apsauga, viešasis saugumas) infrastruktūra, kuri tiesiogiai susijusi su Pasienio regiono investiciniu patrauklumu.
  - 1.5. Vietinės rinkos paklausa, kuri Pasienio regione yra formuojama gyventojų ir įmonių bei investuotojų, veikiančių regiono viduje, veiklos rezultatai, kurią papildo vietinės kilmės prekių eksportas dalies regiono BVP augimas.
  - 1.6. Išorės paklausa, kurią sudaro – lankytojai (įskaitant keliautojus, verslo turistus bei kitus ne regiono gyventojus), investuotojai iš kitų regionų bei eksporto rinkų augimas, kurią sustiprina intensyvi turizmo infrastruktūros plėtra ir turistų srautų į regioną augimas.
2. Pasienio regiono verslo augimo ir sukurto BVP augimą galima įtakoti keliais būdais:
  - 2.1. reikia išplėsti verslo finansavimo galimybes. Tai padėtų kuriantis naujiems verslams, bei plečiantis seniesiems. Padidėjus gamybai, ir užpildžius vietinę rinką, atsirastų galimybė didinti eksporto apimtį, bei sumažėtų importuojamų prekių, kurias galima gaminti ir Pasienio regione.
  - 2.2. formuojant palankią verslui aplinką svarbu tinkamai įvertinti regiono darbo jėgos kiekybines bei kokybines charakteristikas, nes tai yra vienas iš svarbiausių ekonominių rodiklių. Kuo bus daugiau kuriama darbo vietų, tuo didesnis bus aktyvumo lygis ir tuo geriau bus regiono ekonomikai. Kad pagerinti šį rodiklį reikia įdėti nemažai pastangų į verslo gerinimą tiek nacionaliniu, tiek ir regioniniu mastu. Nereikia pamiršti ir to, kad dauguma gyventojų yra išsilavinę, techniškai pažangūs, linkę rizikuoti, motyvuoti dirbti. Taigi, nesunku surasti ne tik gerų darbuotojų, bet ir inovatyvių paslaugų klientų.
  - 2.3. Kitas iš svarbiausių Pasienio regiono verslo augimo krypčių yra energetinė nepriklausomybė, kuri tiesiogiai veikia energetinį efektyvumą. Į tai įeina ir naujos AE statyba Lietuvoje, ir senų pastatų modernizavimas. Pagerinta infrastruktūra pritrauktų ir užsienio

investicijų. Pagerinus ES struktūrinių fondų įsisavinimą ir tinkamai nustačius verslo paramos prioritetus, daugiau paramos gautų vietiniai gamintojai, tai padėtų jiems plėstis.

Literatūra

1. Dubinas V., Smilga, E. (2005). Konkurencingumo vertinimas ir jo ryšys su strateginiu valdymu. Organizacijų vadyba, sisteminiai tyrimai. T.33, p. 51-59.
2. Dumčius, R.; Šiupšinskas, S. (2003a). Lietuvos savivaldos institucijų pasiruošimo dalyvauti Europos Sąjungos regioninėje politikoje tyrimas. Šalies ataskaita [interaktyvus]. Finansavo Atviros visuomenės institutas (Vengrija). Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas [žiūrėta 2008 m. vasario 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lsa.lt/ryšiai/tnaujienos/_Toc49270643>.
3. Dunford, M. (2007). Regional development models [interaktyvus]. University of Sussex, Falmer, Brighton [žiūrėta 2008 m. vasario 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.geog.susx.ac.uk/research/eggd/ege/pdf/modelsrd.pdf>>
4. Jatuliavičienė, G., Kučinskienė, M. (2010). Competitiveness and innovation synthesis in the integrated global economy. *Ekonomika: mokslo darbai*. Vilniaus universitetas, Vilnius, Vol. 89 (2), p. 76-94.
5. Kilijonienė, A. & Simanavičienė, Ž. (2008). Regioninės politikos įtaka regionų išsivystymo trūkumų raidai // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: mokslo darbai/ Šiaulių universitetas*. - ISSN 1648-9098. - Šiauliai. - 3(12), p. 141-152.
6. Kilijonienė, A. & Simanavičienė, Ž. (2009). Evaluation model of regional policy's influence on social and economical development of the region // *Economics and management = Ekonomika ir vadyba [elektroninis išteklius] / Kaunas university of technology*. Kaunas: Technologija. ISSN 1822-6515., no. 14, p. 825-831
7. Latvia sustainable development strategy 2030. Saeima. Available online at http://www.lat-vija2030.lv/upload/lat-vija2030_en.pdf.
8. Martinussen, J. (1999). *Society, State and Market: A guide to competing theories of development*. First Bangladesh Editon. ISBN 984 05 1488 1.
9. Meiliene, E., Snieska, V. (2010). Lietuvos pramonės konkurencingumo veiksniai eksporto politikos nuostatose. *Viesoji politika ir administravimas-Public policy and administration*, 31, p.119-132.
10. Rukšėnaitė, J. (2008). Lietuvos konkurencingumo ES kontekste vertinimas: šalies mokėjimų balanso aspektas. *Ekonomika ir vadyba - 2008 = Economics and management – 2008* (13). Kaunas : Technologija. p. 659-665.
11. Simanavičienė, Ž., Bruneckienė, J., Šimberova, I. (2007). Regionų konkurencingumo vertinimo teoriniai aspektai. *Ekonomika: mokslo darbai*. Vilniaus universitetas, Vilnius, T. 77, p. 68-81.
12. Snieska, V., Bruneckiene, J. (2009). Measurement of Lithuanian Regions by Regional Competitiveness Index. *Inžinerinė Ekonomika-Engineering Economics* 1 (61), 45-57.
13. Štreimikienė, D. (2001). Regionų plėtros teorijos ir politika. Regionų plėtra – 2001: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija, 2001.
14. State Regional Development Agency (2009). *Development of Regions in Latvia, 2008.*, <http://www.vraa.gov.lv/uploads/BSR%20INNOREG/Regionu%20attistiba%20Latvija%202008%20ENG.pdf>
15. Vanags, E., Vilka, I. (2006). *Local Government in the Baltic States: Similar but Different*. *Local Government Studies*, Vol. 32 (5), pp. 623–637.